

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

**«Η αεργία και η δημιουργικότητα στους νέους. Μία κριτική
εξέταση του σύγχρονου βίου».**

Εκδήλωση-Ομιλία με τον Βασίλη Καραποστόλη Ομότιμο Καθηγητή του Τμήματος
Επικοινωνίας και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του Ε.Κ.Π.Α. και συγγραφέα

Πέμπτη 5 Δεκεμβρίου 2019

Αίθουσα Οπτικοακουστικών Μέσων της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Συντονίστρια : Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια
Αναπλ. Πρόεδρος Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας ΕΚΠΑ

Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Κύριε Αντιπρύτανη του ΕΚΠΑ κύριε Τσοούλη, αγαπητοί συνάδελφοι, κύριοι αφυπηρητήσαντες καθηγητές, κυρία Καθηγήτρια, κυρία Γεωργοπούλου που μας τιμάτε και σας ευχαριστούμε πολύ για την παρουσία σας. Αγαπητές μας φοιτήτριες και αγαπητοί μας φοιτητές. Κυρίες και κύριοι.

Κύριε Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ, κύριε Πρόεδρε του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας του ΕΚΠΑ.

Σήμερα έχουμε την χαρά και την τιμή να καλωσορίσουμε εδώ στην Θεολογική Σχολή, τον Ομότιμο Καθηγητή του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του ΕΚΠΑ και συγγραφέα, Βασίλη Καραποστόλη. Επιπλέον από το 2016 είναι μέλος του ΕΣΡ.

Ο Βασίλης Καραποστόλης δεν χρειάζεται συστάσεις. Έχει προσφέρει για δεκαετίες πολλά στον χώρο των ελληνικών γραμμάτων. Είναι Καθηγητής Πολιτισμού και Επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και συγγραφέας με πλούσιο συγγραφικό έργο. Έχει εκδώσει δεκαπέντε δοκίμια, με θέματα που αφορούν στον Πολιτισμό και ζητήματα Ηθικής στον σύγχρονο κόσμο. Ενδεικτικά αναφέρω μερικές από τις μελέτες του: *Διχασμός και Εξιλέωση* (2010), *Η Εποχή της Ορεξής* (2012), *Η Ζωή σαν Τιμολόγιο* (2014), *Το Θάρρος που κοιμάται* (2016). Το τελευταίο του βιβλίο *Μούσες εναντίον σειρήνων, ο γόνιμος άνθρωπος σε έναν άγονο κόσμο*, εκδόθηκε πέρσι το 2018 από τις εκδόσεις Πατάκη. Πέρα όμως από δοκίμια και μελέτες, ο Βασίλης Καραποστόλης έχει δημοσιεύσει και λογοτεχνικά έργα, μεταξύ των οποίων το λογοτεχνικό δοκίμιο *Χειροποίητη Πόλη – η Αθήνα ανάμεσα στο ναι και στο όχι* (1995) και μυθιστορήματα : *Πρώτο Άγγιγμα* (1998), *Το Χάρισμα* (2008), καθώς και συλλογές διηγημάτων *Ψυχές με Στόμα* (2003) και *Χορεύοντας μόνη της* (2004). Η σημερινή εκδήλωση που οργανώνει το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας ΕΚΠΑ επί σειρά ετών, εντάσσεται στο πλαίσιο συναντήσεων – παρουσιάσεων σύγχρονων διανοητών και λογοτεχνών, που ξεκίνησε το Τμήμα μας από το 2010 με τους Δημήτρη Κοσμόπουλο, Νάσο Βαγενά, Ιουλία Ηλιοπούλου, Μιχάλη Γκανά, Κατερίνα Αγγελάκη – Ρουκ, Χάρη Βλαβιανό, Κυριάκο Χαραλαμπίδη, Αντώνη Φωστιέρη, Ελένη Λαδιά και Σταύρο Ζουμπουλάκη.

Παρακαλώ σε αυτό το σημείο, τον Κοσμήτορα της Θεολογικής Σχολής του ΕΚΠΑ, Καθηγητή κύριο Απόστολο Νικολαΐδη, να απευθύνει ένα χαιρετισμό”.

Απόστολος Νικολαΐδης, Καθηγητής, Κοσμήτωρ Θεολογικής Σχολής ΕΚΠΑ :

“Αυτή λοιπόν την προσωπικότητα, του κυρίου Βασίλη Καραποστόλη, υποδεχόμαστε σήμερα στη Θεολογική Σχολή. Είχα την ευκαιρία να διαλεχθώ και να τον υποδεχθώ στην Κοσμητεία. Πραγματικά τιμά με την παρουσία του την Σχολή μας και όλους εμάς και τον ευχαριστούμε πάρα πολύ για την παρουσία του. Όπως θέλω να συγχαρώ και την κυρία Κεφαλέα, η οποία συνεχίζει αυτή την σειρά προσκλήσεων σε σημαίνουσες προσωπικότητες που κοσμούν τον χώρο της νεοελληνικής λογοτεχνίας και έτσι δίνει την ευκαιρία στους φοιτητές της και σε όλους εμάς να εμβαθύνουμε σε ένα χώρο με τον οποίο η Σχολή και το

Τμήμα μας έχει μακρά παράδοση. Ο κύριος Παντελής Πάσχος υπηρετούσε αυτό τον χώρο, αυτό το πάντρεμα Θεολογίας και Λογοτεχνίας, τώρα Θρησκείας και Λογοτεχνίας και για αυτό το λόγο εκφράζω πραγματικά την ευαρέσκεια της Σχολής στην συνάδελφο, η οποία φροντίζει πάντα να ανανεώνει αυτό το ραντεβού με την Λογοτεχνία. Ευχαριστώ και όλους εσάς, το Αντιπρύτανη που ήρθε εδώ και τους εκλεκτούς συναδέλφους καθηγητές μας, οι οποίοι είναι παρόντες και βεβαίως εύχομαι πραγματικά μέσα από την σημερινή συνάντηση, να βγει κάτι πάρα πολύ θετικό, γνωρίζοντας και την προσωπικότητα του κυρίου Καραποστόλη, αλλά και ένα θέμα το οποίο απασχολεί πράγματι και προβληματίζει όλους μας. Το πρόβλημα της αεργίας με δεδομένη την έμφυτη δημιουργικότητα των νέων ανθρώπων, Το ερώτημα είναι τί φταίει και έχουμε αυτά τα αρνητικά αποτελέσματα. Επ' αυτού λοιπόν θα ακούσουμε από τον κύριο Καραποστόλη, τον οποίο για ακόμη μία φορά εγκάρδια καλωσορίζω!”

Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Ευχαριστώ πολύ τον κύριο Κοσμήτορα. Τώρα θα ήθελα να δώσω τον λόγο στον Πρόεδρο του Τμήματος Κοινωνικής Θεολογίας και Θρησκευολογίας, Καθηγητή κύριο Δεσπότη για να προλογίσει την σημερινή εκδήλωση”.

Σωτήριος Δεσπότης, Καθηγητής :

“Αγαπητέ κύριε Αντιπρύτανη, αγαπητέ κύριε Κοσμήτορα, αγαπητοί κύριοι συνάδελφοι. Πιστεύω ότι για όποιον εισέρχεται στο Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας είναι αυτό ακριβώς: Κατά πόσο είναι η Θεολογία κοινωνική και κατά πόσο τα παιδιά μας εδώ έχουν προοπτικές επαγγελματικές, ώστε να ανοίξουν τα φτερά τους στην κοινωνία. Οπότε το ερώτημα που τίθεται σήμερα είναι πάρα πολύ κρίσιμο και ευχαριστώ και τις πρυτανικές αρχές και τον κύριο Κοσμήτορα και την κυρία Γεωργοπούλου η οποία στηρίζει αυτές τις προσπάθειες της Κίρκης και όλων μας, διότι πραγματικά απευθύνομαι τώρα στους φοιτητές υπάρχει πραγματικά μέλλον. Για εκείνους όμως τους θεολόγους οι οποίοι δεν αναπαύονται να είναι απλώς αναγνώστες ενός βιβλίου, αλλά προσπαθούν μέσα από την Θεολογία, μέσα από Τον Θεό που τους δίδαξαν οι γονείς τους, να ανακαλύψουν Τον πραγματικό Θεό και τον πραγματικό συνάνθρωπο και εαυτό. Ελπίζω λοιπόν ότι μέσα από την σημερινή συνάντηση θα γίνουμε πλουσιότεροι, ότι η Θεολογία είναι όντως κοινωνική και μετά από τον διάλογο που θα γίνει, θα αποχωρήσουμε από αυτή την αίθουσα έχοντας πραγματικούς ορίζοντες. Σας ευχαριστώ όλους!”

Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Σας ευχαριστούμε. Ο τίτλος της εισήγησης του σημερινού μας προσκεκλημένου είναι όπως όλοι διαβάσαμε, η αεργία όχι η ανεργία, η αεργία και η δημιουργικότητα στους νέους. Μία κριτική εξέταση του σύγχρονου βίου. Ο κύριος Καραποστόλης με το σημερινό θέμα της εισήγησής του θα εστιάσει στην απώλεια και παραίτηση της ζωτικότητας των νέων. Θα μιλήσει για το ζήτημα της αεργίας, δηλαδή να μην επιχειρεί ο νέος να αναμορφώσει την ύπαρξή του. Το γεγονός ότι η νεολαία δεν μεταβάλλει τους όρους της ύπαρξής της είναι κάτι

που πρέπει να μας προβληματίσει όλους και να ψάξουμε για τα αίτια. Θα επιχειρήσει να εντοπίσει τις αιτίες αυτού του φαινομένου που σίγουρα δεν αφορά μόνο την Ελλάδα, απλώς στην Ελλάδα αποτελεί οξύ πρόβλημα που το βιώνουμε έντονα και τις συνέπειες αυτού του προβλήματος και πώς αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί. Πού οφείλεται αυτή η ατονία των νέων; Η πτώση του ζωτικού τους ενδιαφέροντος; Γιατί οι νέοι μπροστά στην πολυπλοκότητα των φαινομένων αποχωρούν, αδιαφορούν, αρνούνται να καταλάβουν; Μήπως μερίδιο ευθύνης έχει και η κοινωνία; Τί μπορεί ένας δάσκαλος να κάνει μπροστά σε ένα τέτοιο θέμα και ειδικά ένας θεολόγος;

Είμαι σίγουρη ότι επειδή το θέμα είναι πολύ επίκαιρο και περίπλοκο θα προκαλέσει πολλά ερωτήματα και απορίες και για αυτό θα φροντίσουμε να υπάρξει χρόνος για συζήτηση με το κοινό. Δεν θέλω όμως να μακρυγορώ. Δίνω αμέσως τον λόγο στον σημερινό μας προσκεκλημένο. Κύριε Βασίλη Καραποστόλη έχετε το λόγο”.

Βασίλης Καραποστόλης, Καθηγητής :

“Καλημέρα σας! Είμαι πολύ χαρούμενος που είμαι σήμερα εδώ. Διότι γνωρίζω τον χώρο στην πραγματική πνευματική εστία και θέλω να ευχαριστήσω το Τμήμα Κοινωνικής Θεολογίας για την πρόσκληση την ευγενική που ήρθε έπειτα από πρωτοβουλία της αγαπητής φίλης Καθηγήτριας Κίρκης Κεφαλέα. Το θέμα για το οποίο θα σας μιλήσω είναι από τα πιο βασανιστικά σήμερα και από εκείνα που τα σκεφτόμαστε πολύ σπάνια με την απαιτούμενη ένταση, ακριβώς επειδή οι συνέπειες του προβλήματος είναι να παραλύει η σκέψη. Ενώ το πρόβλημα της ανεργίας δηλαδή της κατάστασης κατά την οποία ο άνθρωπος αδυνατεί να αλλάξει κάτι στον εαυτό του ή στον κόσμο στον οποίο ανήκει. Μια αδυναμία όμως η οποία μπορεί να καταλήξει να γίνει και ηθελημένη. Δηλαδή να μη βρίσκει πια κανείς το λόγο να επιφέρει μια αλλαγή. Και αυτό οπωσδήποτε ενώ έχει σχέση δεν ταυτίζεται με το ζήτημα της ανεργίας η οποία αφορά την δυσκολία ή την απουσία δυνατοτήτων για επαγγελματική απασχόληση. Σχετίζεται όμως, αλλά το ζήτημα είναι τί εσωτερικά στον άνθρωπο δουλεύει με ένα τέτοιο τρόπο ώστε και ακόμη και να του δοθούν ευκαιρίες να είναι σχεδόν σαν εξουθενωμένος απέναντι στην ίδια την ευκαιρία. Θα αρχίσω με μια γενικά παρατήρηση που ήταν και η αφορμή να γράψω το τελευταίο μου βιβλίο το δοκίμιο *Μούσες εναντίον Σειρήνων – Ο Γόνιμος Άνθρωπος σε ένα Άγονο Κόσμο*, όπου εκεί σε αυτό το δοκίμιο, παρουσιάζω την πορεία ενός νέου ανθρώπου από την παθητικότητα στην οποία έχει περιπέσει προς την βαθμιαία αφύπνιση των δυνατοτήτων του η οποία έρχεται όταν συναντά αυτός ο νέος, φεύγοντας πια από την πόλη και πηγαίνοντας στην επαρχία όπου διέμενε για ένα διάστημα. Βλέπει εκεί άλλους ανθρώπους πιο αφοσιωμένους σε αυτό που κάνουν, πιο ενεργητικούς, πράγμα που για αυτόν αποτελεί ένα είδος μυστηρίου και οι οποίοι εν τέλει του δανείζουν τη δική τους θερμότητα. Μπορεί δηλαδή, σκέπτεται αυτός ο άνθρωπος, να ζήσει κανείς και με δανεικά καταρχήν αλλά όχι δια βίου.

Υπάρχει ένα συνταρακτικό όραμα το οποίο συνέλαβε ο Ησίοδος το οποίο είναι στο κέντρο αυτού του βιβλίου και στο κέντρο του προβλήματος που συζητάμε, στο έργο του *Έργα και*

Ημέρες, παρουσιάζει ο Ησίοδος μία εικόνα σύμφωνα με την οποία ο κόσμος όταν παρακμάσει και φτάσει στο γένος το σιδερένιο όπως λέει, τα παιδιά εκείνη την εποχή θα γεννιούνται με άσπρα μαλλιά. Έτσι λέει και αυτό το θεωρεί ότι είναι η ουσία της παρακμής. Της κατάπτωσης του ανθρωπίνου γένους. Και τί σημαίνει να έχει κανείς άσπρα μαλλιά; Μπορεί να έχει πολλές ερμηνείες αλλά ουσιαστικά μπορούμε να σταθούμε στο απλό και βασικό γεγονός ότι έχουμε πτώση της ζωτικότητας. Ότι αυτό το πλάσμα που γεννιέται, που μεγαλώνει και που φέρει την ελπίδα στον κόσμο βιοψυχολογικά πνευματικά και ενεργειακά ακόμα με όρους φυσιολογίας δηλαδή να το πω και έτσι να το θέσουμε, παρουσιάζει το απογοητευτικό φαινόμενο του να μη θέλει πάρα πολύ να κάνει κάτι. Άρα ασπρίζουν τα μαλλιά πριν την ώρα τους. Αυτό είναι μία από τις πιο βαθιές πληγές του σύγχρονου πολιτισμού και έρχομαι αμέσως σε αυτό που χαρακτηρίζει την εποχή μας και δεν χρειάζεται να γίνει αναφορά στα πολυάριθμα στοιχεία που υπάρχουν από σχετικές έρευνες για την δυσθυμία που εξαπλώνεται πάρα πολύ στον κόσμο, την κατάθλιψη και την απόσυρση ενός αυξανόμενου αριθμού ατόμων από αυτό που ονομάζουμε κατανόηση του κόσμου. Γιατί η ίδια η εργασία της κατανόησης προϋποθέτει ένα ενδιαφέρον για το αντικείμενο. Εάν υπάρχει κάτι το οποίο δεν μας ενδιαφέρει δεν αποπειρώμεθα να το κατανοήσουμε. Σήμερα σε πολλές περιπτώσεις μοιάζει καν μάταιο να γίνει καν απόπειρα για κατανόηση. Τα πράγματα και οι καταστάσεις παρουσιάζονται σαν να είναι πέρα κάπου εκεί πέρα από την συνείδηση που τα αντικρύζει και είναι σαν να είναι απροσπέλαστα από τη διάνοια. Τα πράγματα φαίνονται να είναι κλεισμένα μέσα στην ύλη τους, οι καταστάσεις μέσα στο τυχαίο που τις κινεί και τα πρόσωπα μέσα στο ανεξιχνίαστο των προθέσεων τους. Δηλαδή είναι σαν να μην μπορούμε να διακρίνουμε ποιο είναι το ανθρώπινο σχέδιο που εξυφαίνεται απέναντί μας σε έναν άνθρωπο. Τί να θέλει να πει, να κάνει; Τί διέπει λοιπόν όλα αυτά τα όντα και τα φαινόμενα; Άγνωστο. Ή πάντως κάτι πολύ επίπονο για να το ψάξει κανείς. Αυτό λέει η εποχή μας. Με την ομολογία αυτή που μερικές φορές γίνεται και πολύ ανοικτά σημειώνεται μια τεράστια αλλαγή στον πολιτισμό. Παύει ουσιαστικά η ανθρωπότητα να εμπιστεύεται το κατεξοχήν μέσο που διέθετε προκειμένου να κατοικήσει και να διαμορφώσει σύμφωνα με τις ανάγκες της τη γήινη σφαίρα στην οποία κατοικεί και να οικοδομήσει πάνω σε αυτήν έναν κόσμο στα μέτρα της. Το μέσο για να συντελεστούν όλα αυτά κανονικά είναι η γνώση. Επειδή όμως το ανθρώπινο πλάσμα ένωσε πως κάτι σχετικά με αυτό το μεγάλο εφόδιο δηλαδή, δεν πήγε καλά, αποτραβιέται και πάλι από την ίδια του την ικανότητα. Εδώ έχουμε ένα γεγονός πολύ μεγάλης σημασίας. Δηλαδή το να μην θέλει κανείς αρκετά να γνωρίσει είναι σαν να αναστέλλει μια φυσική τάση. Πολύ ριζική. Θυμίζω του Αριστοτέλη την ουσιώδη παρατήρηση όπου μας λέει ότι το «ειδέναι», το να θέλει κανείς να γνωρίσει, το αποδίδει σε ένα είδος όρεξης. Ο Αριστοτέλης θα μας πει “ορέγεσθαι του ειδέναι” θα μας πει στο Μετά τα Φυσικά. Ο άνθρωπος έχει όρεξη να γνωρίζει. Εάν λοιπόν παύει να έχει την όρεξη, σημαίνει ότι κάτι καταλυτικό έχει αλλοιώσει την ίδια την φύση του. Και αυτή ακριβώς η όρεξη είναι που εξασθενεί σήμερα. Πράγμα που σημαίνει ότι την μείωση της εμπιστοσύνης για τη γνώση την συνοδεύει και ένα είδος ψυχολογικού μαρασμού. Μειώνεται η ζωτικότητα ανθρώπων που μπροστά σε μια κατάσταση τί κάνουν; Σηκώνουν τους ώμους. Είναι σαν να λένε ότι υπάρχει αυτό αλλά δεν βλέπω να με αφορά και πολύ. Και όταν υφίσταται αυτή την κατάσταση δεν ξέρει πώς να την αντιμετωπίσει. Έτσι το αποτέλεσμα είναι να ρέπει κανείς προς την αδιαφορία. Αλλά όταν έρχεται η αδιαφορία γεννιέται κάτι σχεδόν απροσδόκητο : Η ενοχή. Διότι αν ισχύει αυτό που είπαμε πριν ο άνθρωπος

συνειδητοποιεί από αρκετά μικρή ηλικία τη δυνατότητα να εννοεί και να κατανοεί, να γνωρίζει δηλαδή το να φτάσει αργότερα στο σημείο να παραδέχεται ότι θέτει σε αχρηστία τα πιο βασικά εργαλεία του σημαίνει την παραδοχή μιας ήττας. Το να μην θέλεις να γνωρίζεις είναι υπαναχώρηση και αυτό ταπεινώνει. Εξού και η ενοχή. Από εκεί και πέρα, ανοίγει ένα κεφάλαιο για το πόσο ταπεινωμένος πλέον θα προσπαθήσει είτε να συγκαλύψει τον αυτουποβιβασμό του είτε να πάρει εκδίκηση με άλλα μέσα. Θα αναφερθούμε αργότερα σε αυτό. Για την ώρα έχει σημασία να σταθούμε στο εξής : στο ότι η εγκατάλειψη της γνωστικής περιπέτειας του να γνωρίζω λειτουργεί υπονομευτικά για την ίδια την θέληση. Αυτός που αμφιβάλλει πολύ δυσκολεύεται και να θέλει. Και εφόσον δυσκολεύεται να θέλει, η δράση του αναβάλλεται. Έτσι αυξάνεται ο αριθμός των ατόμων που μη βρίσκοντας επαρκείς δικαιολογίες για να επιλέξουν το τάδε ή το δείνα μένουν σε μια κατάσταση αναμονής και καταλήγουν να γίνουν δεκτικοί απέναντι σε δυνάμεις οι οποίες είναι προσανατολισμένες έντονα προς αυτούς. Δηλαδή όταν κανείς είναι αδιάφορος ή συνεχώς αμφιβάλλει ή παραπαίει είναι δεκτικός σε αυτούς που του λένε θα κάνεις αυτό ή εκείνο. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα τελευταία χρόνια αυτή η ατονία σε σχέση με τη γνώση θα οδηγήσει σε φαινόμενα όπως είναι η διαρροή από τις σχολικές μονάδες. Στην Αμερική και στην Αγγλία και στη Γαλλία τελευταία, η αποχώρηση μαθητών από το σχολείο έχει τεράστιες διαστάσεις. Όχι γιατί εξεγείρονται, όχι γιατί καταπιέζονται αλλά διότι αισθάνονται κατά δήλωσή τους όπως λένε οι σχετικές έρευνες ότι δεν τους αφορά και πολύ αυτό που γίνεται μέσα στο σχολείο. Αυτό το μικρόβιο της αδιαφορίας βεβαίως δεν είναι κάτι που μπορούμε να το αφήσουμε εύκολα να δουλέψει και να επεκταθεί. Για αυτό και στην Αμερική έχουν κάνει πολλές προσπάθειες και ο πρόεδρος Ομπάμα είχε απευθύνει ειδική ομιλία και προσπαθούσε να καταλάβει ερχόμενος σε διάλογο με τους μαθητές. Αυτό γίνεται μπορούμε πλέον να αρχίσουμε να το συνειδητοποιούμε διότι ακόμα και αν δεν το συνειδητοποιούν καλά οι νεώτεροι μαθητές, η γνώση ειδικά σε ανθρωπιστικές επιστήμες είναι σαν να μην τους οδηγεί πουθενά ή μάλλον τους οδηγεί σε ένα σημείο που όλα περιπλέκονται σε βαθμό ο οποίος τελικά παραλύει τη διάθεσή τους να γνωρίσουν και να επέμβουν επί του κόσμου. Είναι γνωστή η φιλολογία και η παραφιλολογία περί του χάους, της περιπλοκότητας του κόσμου τα οποία διαχεόμενα με γλώσσα παραεπιστημονική, δημοσιογραφική τελικά καταλήγουν να επηρεάζουν και την εκπαίδευση να έρχονται και μέσα στην συνείδηση των νέων ανθρώπων και να δημιουργείται το αίσθημα όλα οδεύουν σε κάποιο τυφλό σημείο. Θα σπουδάσω λοιπόν για να οδηγηθώ σε ένα τυφλό σημείο.

Λείπει τελικά αυτό που θα ονομάζαμε συνεκτικό πνεύμα στην κοσμοαντίληψη που επικρατεί στην εποχή μας. Λείπει το πνεύμα που θα εξηγούσε δοκιμαστικά αλλά με κάποια θετικότητα στους αρχάριους της ζωής ποια είναι η τροχιά στην οποία κινείται ο κόσμος, ποιά αξία ή ποιές αξίες είναι αυτές που μπορούν να τα κατευθύνουν και τί μπορεί να γίνει πάνω στα προβλήματα που παρουσιάζονται. Έτσι στους μικρούς εκδηλώνεται μια αγωνία που μπορεί να τους οδηγήσει σε συμπεριφορά αγριμιών, σε ξεσπάσματα που όλοι γνωρίζουμε τις μορφές τους, στους δε μεγαλύτερους στον ίλιγγο εκείνο που δημιουργεί η θέα ενός κόσμου αδειασμένου από νόημα. Ποτέ η ανθρωπότητα δεν υπέφερε τόσο πολύ όσο σήμερα από την απουσία νοήματος. Αυτό λέγεται αρκετές φορές : τί είναι νόημα; Πρέπει για λίγο να σταθούμε ακριβώς σε αυτή την έννοια. Ας δεχτούμε ότι για να σχηματισθεί νόημα στην συνείδηση πρέπει να εμφανιστούν ενώπιόν της επαρκή στοιχεία σχετικά με την αιτία ή τις αιτίες και τους σκοπούς που αποδίδονται σε ένα φαινόμενο ή μια πράξη. Αιτίες και σκοποί.

Από τα δύο αυτά, αιτίες και σκοποί, το δεύτερο βαραίνει περισσότερο. Αν είναι αρκετά διαυγείς οι σκοποί ακόμη και αν οι αιτίες μένουν στο μισόφως η συνείδηση μπορεί να πει κανείς ότι είναι ικανοποιημένη αρκετά. Με κριτήριο αυτό η νεώτεροι χρόνοι αποδείχθηκαν ασυνεπείς. Ενώ καθησύχασαν αρχικά τον άνθρωπο και μάλιστα μερικές φορές του χάρισαν μια υπέροχη αίσθηση κυριαρχίας πάνω στη φύση, στη συνέχεια τον άφησαν με μια σειρά από αναπάντητα ερωτήματα ορισμένα από τα οποία αναιρούσαν τις προηγούμενες προόδους. Εξέχον παράδειγμα η παραγωγή υλικών αντικειμένων. Ενώ η ίδια η έννοια της παραγωγής υλικών αντικειμένων επενδύθηκε με μεγάλες υποσχέσεις, ότι δηλαδή θα έρθουν πολλές ανέσεις, θα υπάρχει απαλλαγή από τον κάματο, και αυτή η απαλλαγή θα επιτρέψει στην ανθρώπινη προσωπικότητα να αναπτύξει τα συνηθισμένα αναγκαστικά ενδιαφέροντά της, τις κλίσεις και τα λοιπά της ανθοφορίας. Ξέρουμε ότι όλο αυτό διαψεύστηκε. Μάλιστα ήταν και μία από τις πολύ ριζικές επαγγελίες που βρίσκουμε στα γραπτά του νεανικού Μαρξ. Ότι όταν θα πάψει η ανάγκη η οικονομική, ο καθένας θα μπορεί να αναπτύξει τις κλίσεις του ελεύθερα και δεν θα είναι υπάλληλος και μόνο αλλά θα μπορεί να είναι και πολλά άλλα πράγματα μαζί. Ξέρουμε ότι όλο αυτό οδήγησε σε κάτι πολύ διαφορετικό έως και αντίθετο. Απελευθερώθηκε ο περιβόητος ελεύθερος χρόνος αλλά ταυτοχρόνως κατεδείχθη ότι αυτός ο ελεύθερος χρόνος σπαταλήθηκε και μάλιστα οδήγησε σε ένα νέο είδος δουλείας. Δηλαδή οι άνθρωποι άρχισαν να ασχολούνται με αντικείμενο πλέον πώς θα διευθετήσουν τον ελεύθερο χρόνο. Έγινε δηλαδή ένα είδος εργασίας που κατέληξε να είναι εξίσου επιβαρυντική. Δηλαδή η ιδέα πώς θα διασκεδάσω κατέληξε να είναι τύπος εργασίας. Υπολογισμού. Ο μόχθος με ένα τρόπο ξαναγύρισε μέσα στα ανθρώπινα πράγματα. Η ρόδα λοιπόν φαίνεται ότι γυρίζει τα πράγματα και ο άνθρωπος τρέχει από πίσω τους. Γιατί όλα αυτά; Γιατί έτσι είναι ο κόσμος. Γιατί αυτή είναι η συνθήκη αυτό είναι το πεπερασμένο και αυτό είναι τελικά ο άνθρωπος ως θνητό πλάσμα. Αυτό είναι το μήνυμα που έστειλαν οι νεώτεροι χρόνοι.

Όμως αυτό δεν ήταν αυτό που θα λέγαμε όπως θέσαμε πριν διαύγαση σκοπών. Ήταν απλή επικύρωση αυτού που υπάρχει έτσι όπως το έκαναν να υπάρχει τα συμφέροντα των πιο ισχυρών, οι αντιλήψεις που επικράτησαν στις κοινωνίες, οι αδυναμίες των ανθρώπων και τα πάθη. Δηλαδή έγινε μια κατάσταση ad hoc. Δημιουργήθηκε αυτό που θα λέγαμε το βασίλειο της γεγονότητας. Σε κάθε περίπτωση, απώτερος σκοπός για την κίνηση των πραγμάτων δεν προσδιορίστηκε. Επόμενο ήταν η γνώση να χρεωθεί πρώτη την αποτυχία και συνεπώς το σχολείο και η εκπαίδευση. Αν οι μέθοδοι, η εκλέπτυνση των εννοιών και οι συνεχείς πειραματισμοί δεν είναι σε θέση να πλησιάσουν προς τα έσχατα, καθοδηγούμενες από μια σκέψη που θα επόπτευε και θα συντηρούσε τις επιστήμες, τότε χρειάζονταν ριζικές αναθεωρήσεις των τρόπων με τον οποίο οργανώνεται η ίδια η διάνοια. Στην πραγματικότητα αυτές οι αναθεωρήσεις δεν έγιναν, παραμερίστηκαν και έτσι ήρθε ένα σοκ πολύ μεγάλο όπου οι άνθρωποι κλονισμένοι βρέθηκαν μπροστά σε μια πραγματικότητα και σε μια απεικόνιση που έλεγε ότι το μη είναι αυτό το μη ον έρχεται να επισκιάσει το ον. Αυτό δηλαδή που φαίνεται να είναι ή που δεν είναι έρχεται να επισκιάσει το πραγματικό, το ον. Αυτό που βιώνεται ως ον. Και επομένως γεννιέται το φάσμα του μηδενός. Σκεφτείτε τί συνέβη. Μία αντιπαραβολή θα ήταν χρήσιμη εδώ με τί ίσχυε σε σχέση με αυτό στις προηγούμενες εποχές στην Ιστορία της ανθρωπότητας.

Ας αρχίσουμε με την αρχαία Ελλάδα. Και την εποχή της αρχαιότητας της κλασικής. Για τον πολίτη της αρχαίας Ελλάδας η πολιτεία υπαγόταν σε μια τάξη που την όριζε η βούληση των

μελών της. Με τη σειρά της η βούληση αυτή όφειλε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο να δίνει λογαριασμό αφενός στον Λόγο, αφετέρου στις θεϊκές οντότητες οι οποίες ενδιαφέρονταν πάντα για τα εγκόσμια. Δηλαδή έλεγαν μεν στην αρχαιότητα “έδοξε τη βουλή και τω δήμω” αλλά έλεγε αφού θυσίαζαν πρώτα στους θεούς και στους ήρωες οι οποίοι κατείχον την πόλη. “Τοις κατέχουσιν την πόλιν”. Δηλαδή πρώτα θυσίαζαν στους θεούς και στους ήρωες και μετά αποφάσιζαν τί θα κάνουν. Που σημαίνει ότι δίνεις λογαριασμό. Δεν ετίθετο το ερώτημα “γιατί να πράξω αυτό που περιμένει από μένα να πράξω η πόλη”. Περιμένε η πόλη να πράξεις κάτι και το έπραττες. Δεν το αναρωτιόσουν γιατί να το κάνω. Το ζήτημα είχε λυθεί. Πρωτού υπακούσει στις αρχές ο πολίτης είχε συναινέσει στο να υπακούσει. Ανάλογα αν και διαφορετικού περιεχομένου ήταν και η αποδοχή και από το άτομο της ρωμαϊκής πλέον εποχής της υποχρέωσης να ενεργεί ανταποκρινόμενος στις απαιτήσεις του κράτους. Στη Ρώμη έχουμε την πρωτοκαθεδρία της κρατικής ισχύος. Ο πολίτης δέχεται να είναι μέλος αυτής της κοινότητας που παίρνει ισχύ και κύρος από την ισχύ του κράτους. Είμαι Ρωμαίος σήμαινε τα πάντα.

Στη συνέχεια κατά τον Μεσαίωνα έγινε η κυριαρχία του Χριστιανισμού. Εδώ η πολιτεία παραμερίζεται και την θέση της την παίρνει το μελλοντικό Βασίλειο Του Θεού. Ο πιστός προσβλέπει στην εγκατάσταση της ψυχής του εκεί. Στο Βασίλειο δηλαδή, αυτό μεριμνώντας από τα πριν για τη λυτρωτική είσοδό του μέσα από την στενή πύλη. Καθώς πασχίζει να περάσει μέσα από αυτήν δεν αναρωτιέται κι αυτός για τα κίνητρά του. Μπορεί μεν να μην πιστεύει αρκετά, ωστόσο αντιλαμβάνεται ότι το να προσπαθεί κάποιος να αγγίξει την αγνότητα το να θέλει δηλαδή να σώσει την ψυχή του είναι μια επιχείρηση που οπωσδήποτε έχει νόημα. Στο τέρμα της ο άνθρωπος έχει γίνει πιο ικανός να διορθώνεται να αυτοελέγχεται έστω και με τις τύψεις και την μετάνοια, με δύο λόγια θα έχει γίνει πλαστοουργός του εαυτού του καθώς θα προσεύχεται προς τον Πλάστη του. Ενώ δηλαδή φαινομενικά φαίνεται ότι προσεύχεται και παρακαλά τον Πλάστη του να γίνει αυτό που Εκείνος θα ήθελε με την εργασία του αυτή, γίνεται ο ίδιος πλαστοουργός.

Οι προσευχές αυτές θα πάρουν τέλος αργότερα με την Βιομηχανική Επανάσταση. Στις αρχές του 19ου αιώνα ο άνθρωπος προσανατολίζεται αλλού. Πιστεύει ότι οι μηχανικές δυνάμεις θα τεθούν υπό τις εντολές του και θα καλπάζουν μπροστά σαν άλογα τιθασειμένα από έναν ηνίοχο. Ο ηνίοχος δεν είναι τέτοιος δεν μπορεί να ενδίδει σε σκεπτικισμούς, να ξαναζυγίζει στο μυαλό του τις αποφάσεις του και να μην είναι σίγουρος για το χέρι του που κρατά το χαλινάρι. Να όμως που έγινε και αυτό. Το στιβαρό χέρι του ηνίοχου άρχισε να τρέμει. Δηλαδή συνέβη το εξής : Η ανάπτυξη της παραγωγής την οποία θα διηύθυνε αυτός ο ηνίοχος, η αφθονία των προϊόντων έφεραν τον αρματηλάτη έναν αιώνα αργότερα στο σημείο να αμφιβάλλει για την αξία της κούρσας. Η πίστη στην πραγματικότητα υποχώρησε και ο ηνίοχος κατέληξε να αισθάνεται σαν υποζύγιο. Ότι αντί να διευθύνει διευθύνεται. Εσπευσμένα μπροστά σε αυτό το αίσθημα ανεπύχθη η νέα βιομηχανία, από τον 20ο αιώνα και μετά, η βιομηχανία της διασκέδασης, η οποία βάλθηκε να πνίξει αυτή την δυσφορία, να δελεάσει το μυαλό, ώστε να μην σκέφτεται ότι δεν έχει τί άλλο ουσιαστικά να κάνει. Και σήμερα στις μέρες μας το βλέπουμε αυτό όλο και περισσότερο. Παρά όμως τους θορύβους που παράγονται μεθοδευμένα και τα θεάματα, η αγωνία του κενού αυξάνεται. Έχουν παρέλθει οι παλιές βεβαιότητες. Η τήρηση των παλιών υποσχέσεων. Βέβαια υπάρχει στις μέρες μας πλέον μια ελευθερία ως διάσταση στα πράγματα, μια άνεση σε σχέση με την συμπεριφορά. Ταυτόχρονα όμως όπως όλοι το γνωρίζουμε και είναι νομίζω

πιο έντονα ακόμα, το αίσθημα ότι όλη αυτή η ελευθεριότητα είναι σαν συστοιχεία όπου το ένα στοιχείο συγκρούεται με το άλλο και καταλήγει σε ένα αίσθημα ότι κανείς δεν κυβερνάει κανένα.

Και δεν ισχύει ότι το γιατί να τον κυβερνάει, γιατί το αίσθημα της ακυβερνησίας συναντά και σκανδαλίζει και πληγώνει μια βαθύτερη ανάγκη της ανθρώπινης ψυχής που αφορά την έννοια της τάξεως. Διότι ακόμα και ο πιο ελευθεριάζων ακόμα και ο πιο αυθόρμητος στη συμπεριφορά του θα ήθελε να ξέρει ότι με αυτή του την συμπεριφορά δεν τα τινάζει όλα στον αέρα. Ότι μπορεί μεν να εξεγείρεται, μπορεί να παραβαίνει, μπορεί να είναι άτυπος αλλά κάπου υπάρχει μια εγγύηση στον κόσμο. Εντωμεταξύ έχει αποδυναμωθεί και το θρησκευτικό αίσθημα. Το αποτέλεσμα είναι να εμφανίζεται το πραγματικό με πρωτοφανή ωμότητα. Μοιάζει αναίτιο. Χωρίς καταγωγή. Είναι αναπόφευκτο να κυριαρχεί αυτή η εντύπωση. Διότι κάθε θρησκεία είναι συνυφασμένη με την ιδέα της πρόνοιας. Όπως γνωρίζετε και όπως το σπουδάζετε οι νεώτεροι. Θεωρείται ότι τα συμβαίνοντα υπακούουν σε κάποια ανώτερη βούληση, αν και όχι εντελώς. Οι νεωτερικοί χρόνοι αγανάκτησαν με αυτή την ιδέα. Εξεγέρθηκαν εναντίον της πρόνοιας παρασυρμένοι από την άποψη απόρροια ενός ρηχού επιστημονισμού σύμφωνα με την οποία ένας θεός – πατέρας – παντοδύναμος και πανάγαθος προσβάλλει ευθέως τη λογική με την οποία προικοδότησε κατά τα άλλα το εκλεκτότερο δημιούργημά του. Πώς να δικαιολογηθεί τόσο πόνος αν υπάρχει τόσο αγαθή επιστασία των πάντων; Δεν θα υπεισέλθουμε εδώ στο θέμα το μεγάλο της θεοδικίας. Πώς είναι δυνατόν να αναμειγνύεται το Κακό με το Καλό μέσα στο θεϊκό δημιούργημα; Δεν είναι αυτό το θέμα μας. Χρειάζεται όμως τουλάχιστον να σημειώσουμε το εξής : Πως απέναντι στον πόνο και γενικά στο Κακό, καμία εποχή δεν στάθηκε τόσο φοβισμένη όσο η εποχή μας. Το Κακό θεωρείται αφύσικο. Όχι δυσάρεστο, όχι ενάντιο αλλά αφύσικο. Ένα τεράστιο σκάνδαλο. Πράγμα που καθιστά τον άνθρωπο ακόμη πιο ευάλωτο. Ακόμα λιγότερο πρόθυμο να παλέψει με τον αντίπαλο. Την φτώχεια, τα γηρατεία, την αρρώστια, τον θάνατο. Δεν είναι παράξενο όμως αυτό. Αν σκεφτεί κανείς με πόσες υποσχέσεις για άνεση για ευκολίες και για αποφυγή των βασάνων περιβάλλει το άτομο η τεχνολογία και οι διαφημιστικοί της πράκτορες. Για ένα διάστημα πάντως δυνάμωσε η φλόγα μιας μεγάλης φιλοδοξίας. Φάνηκε ότι θα ήταν θεωρητικά δυνατόν η επιστημονικοτεχνική νέα τάξη να αντικαταστήσει τις θείες βουλές με τα δικά της όργανα πρόβλεψης και ρύθμισης των καταστάσεων. Αυτό δεν είναι;

Αυτό θα έφερνα μια κάποια ηρεμία στη συνείδηση. Ότι ναι μεν έφυγε από τη μέση το θεϊκό σχέδιο αλλά ήρθε μια άλλη πρόνοια. Έστω και αν δεν την ονομάζουμε έτσι. Η εμπειρία όμως έδειξε κατά τρόπο δραματικό και παταγώδη το εντελώς αντίθετο. Είδε η ανθρωπότητα να σύρεται μέσα από τα πάθη της πλεονεξίας και του μίσους. Είδε ο κόσμος πολέμους, την πυρηνική καταστροφή, την μονιμοποίηση της απειλής αυτής σε κλίμακα ανυπολόγιστη, την μόλυνση του περιβάλλοντος, τη ζούμε σήμερα σε σημείο που να οργανώνεται και ο μαθητικός κόσμος και να κινητοποιείται. Δείχνει και μια υποκρισία εκ μέρους των πρεσβυτέρων για το περιβάλλον. Δηλαδή με τα σχολεία στους δρόμους για να φωνάξουν για το περιβάλλον, ενώ οι μεγάλοι μέχρι τώρα, αδρανούσαν ενώ έχουν τα μέσα, πολύ περισσότερο από τους μαθητές. Όχι ότι είναι κακό αλλά ως υποκρισία δείχνει. Όλα αυτά λοιπόν τα είδε η ανθρωπότητα και επομένως κατάλαβε ότι δεν μπορεί να υποκαθιστά αυτή την απουσία σχεδίου και τάξεως με κάποια άλλη και ότι στην ουσία ο κόσμος οδεύει προς το ανεξέλεγκτο. Δεν θα είχαμε οδηγηθεί εκεί αν υπήρχε τουλάχιστον μια ένδειξη ότι υπάρχει

αυτό που θα λέγαμε ένας ηθύνους νους ή ηθύνοντες νόες σε συνδυασμό μεταξύ τους. Άρα απουσιάζει η πρόνοια. Ούτε λοιπόν στον Θεό ή σε κάποια αρχή ούτε στον άνθρωπο αναγνωρίζεται πλέον αυτή η ιδιότητα. Για μια εποχή θεωρήθηκε ότι ο άνθρωπος μπορεί να πάρει την θέση του Θεού και να γίνει θεάνθρωπος. Το αποτέλεσμα είναι αυτό: Είναι ότι ο άνθρωπος, απογοητευμένος πλέον αρχίζει από τον ίδιο του τον εαυτό να πλήττεται στην ίδια του την ανάγκη να δημιουργήσει. Γιατί ο άνθρωπος έχει την όρεξη να γνωρίσει, αλλά και να έχει την τάση να μετασχηματίσει τον κόσμο. Να γίνει αυτό που λέει ο Αριστοτέλης από το “δυνάμει” ενεργεία. Αυτό που διαφαίνεται να οδηγηθεί σε κάτι που είναι. Προϋπόθεση όμως και να δημιουργήσει, στο θέμα της δημιουργικότητας είναι και μια βασική προϋπόθεση. Είναι όσο και αν δεν το παραδέχεται κανείς. Εννοώ ότι ο δημιουργός πρέπει να υπάρχει μια ζήτηση αχνή έστω, για αυτό που πάει να κάνει. Δηλαδή ο κόσμος πρέπει να γνώσει στο άτομο ότι περιμένει κάτι, ζητάει, το έχει ανάγκη. Όταν του δείχνει ότι και να μην το κάνει αυτό που επιχειρεί δεν χάθηκε ο κόσμος, αυτό όπως καταλαβαίνετε λειτουργεί ανασταλτικά. Και μπορεί να οδηγεί απλώς στο φόβο ότι θα έχω τις παραισθήσεις μου αλλά στην ουσία αυτό που θα επιχειρήσω να κάνω θα πέσει στο κενό. Το πρόβλημα λοιπόν είναι ακριβώς σήμερα αυτό, ότι δεν υπάρχει αρκετή ζήτηση για ανθρώπινη ενέργεια. Ζήτηση για ικανότητες αρκετή. Για ένα πιστό στη θρησκεία αναφέρομαι, η ζήτηση αυτή θα μπορούσε να έρθει από τους ουρανοί. Κατά το παρελθόν, όχι μόνο ιδιοφυείς καλλιτέχνες, αλλά και εφευρέτες και πολιτικοί ακόμη επικαλέστηκαν μια άνωθεν παρότρυνση και έδωσαν οι ίδιοι στο έργο τους το όνομα της αποστολής, του προορισμού. Δεν έρχεται όμως μόνο από εκεί ψηλά η στήριξη. Μπορεί να έλθει και από τις ιδέες. Δηλαδή από τα ιδεώδη. Το ιδεατό μπορεί να αναπληρώσει το θείο εν μέρη. Το βεβαιώνει αυτό η εμπειρία. Το βεβαιώνει και η Ιστορία. Πόσες φορές δεν ελήφθησαν καταλυτικές αποφάσεις και δεν εκπονήθηκαν σχέδια και άτομα ή και λαοί δεν υπερέβησαν τα όρια του σθένους τους υπό την επίδραση ιδεών που ήταν για αυτούς πραγματικοί κινητήρες; Από εξερευνητές μπορεί να πει κανείς, αναφέρω ενδεικτικά το ναύαρχο Σκωτ, ο οποίος φτάνει μεν δεύτερος στην Ανταρκτική, αλλά αφήνει ένα σημειωματάριο γεμάτο οδηγίες. Από πολιτικούς αγωνιστές και μεταρρυθμιστές στην Γαλλική Επανάσταση, πάντοτε αναφέρονται στον Υπέρτατο Λόγο, στο σημείο να τον καταστήσουν ένα είδος θεότητας. Ο Ζαιν – Ζυστ αγωνίστηκε για την ιδέα της Δικαιοσύνης ότι θα έπρεπε να είναι αμείλικτη, μέχρι βεβαίως και τον απλό αγωνιστή ή τον φαντάρο του 1940, ο οποίος θεωρεί ότι παίρνει πάνω του την τιμή του έθνους. Δηλαδή από το πώς χτυπάει η καρδιά του, πόσο αντέχει τις κακουχίες εξαρτώνται τα πάντα. Άρα το ιδεώδες, εδώ η πατρίδα, είναι αρκετό για να τον οδηγήσει σε μία αυθυπέμβαση η οποία φτάνει και μέχρι την αυταπάτηση.

Το ιδεατό όμως, το ιδεώδες στην εποχή μας διώκεται. Φτάνει στην εποχή μας ο πρακτικισμός ο οποίος κυριαρχεί να θεωρεί ότι η αναφορά σε ιδεώδη σε ιδεατές καταστάσεις που ανήκουν στην περιοχή του ονείρου. Το όνειρο είναι κάτι που δεν γίνεται πραγματικότητα. Και το ιδανικό δεν μπορεί να γίνει ως τέτοιο πραγματικότητα. Η διαφορά όμως μεταξύ ιδανικού και ονείρου είναι ότι το ιδανικό επενεργεί επί της πραγματικότητας. Δηλαδή η πραγματικότητα αλλάζει με την αναφορά προς το ιδανικό. Άρα έχουμε μια διαρκή σύνδεση. Θα έλεγα ιμάντας που διασυνδέει τον αιτούμενο ενεργείας, αυτόν που ζητάει ενέργεια και το ιδεώδες. Ήδη ο Πλάτων μεγαλειωδώς θα έλεγα ότι μας λέει ότι το αγαθόν έχει δυναμογόνα ιδιότητα. Από την αρχαία Ελλάδα ξεκινά αυτό και συνεχίζει στον Χριστιανισμό με ένα τρόπο. Όπως και να είναι η εποχή μας αυτό το θεωρεί λιγάκι σαν

ονειροφαντασία. Σαν χίμαιρα και επομένως καλό είναι να μην στρέφεται ο νους προς εκεί, λέει η εποχή, γιατί θα χαθεί. Και επιστρέφει στα πράγματα του κόσμου που εκεί στα σίγουρα χάνεται.

Με όλα αυτά φτάνουμε να υποφέρουμε από μία ενδημική θα έλεγα αεργία. Τοποθετημένος ανάμεσα στα πράγματα ο άνθρωπος δεν έχει τί να πράξει. Τα πράγματα μας περιστοιχίζουν αλλά ο πράττων πού είναι; Κι αν κάνουμε δεκτό, ακολουθώντας και πάλι την αριστοτελική ιδέα, ότι είναι το ίδιο του ανθρώπου να δίνει μορφή τόσο στα πράγματα όσο και στον εαυτό του, τότε θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι το σύγχρονο οικονομικό κοινωνικό σύστημα υποβιβάζει τον άνθρωπο σε πράγμα. Το πράγμα είναι αυτό που έχει μέσα του νεκρωμένη πράξη. Δηλαδή αυτό το ποτήρι είναι πράγμα, αλλά μέσα το πράγμα έχει νεκρωθεί μια πράξη του υαλουργού που το έφτιαξε. Υπάρχει πράξη. Εγώ όμως τώρα δεν είμαι αρκετά πράττων με το απλώς να το χρησιμοποιήσω. Δεν νιώθω αρκετή ικανοποίηση. Αυτό ταραξεί τον άνθρωπο εσωτερικά. Υπάρχει ένας βασανισμός. Όταν δεν ενεργεί και δεν πράττει κανείς. Και η παθητικότητα δηλαδή πληρώνεται.

Πάνω σε αυτό, είναι πολύ διδακτικός ένας αρχαίος ελληνικός μύθος. Ο οποίος έδωσε λαβή και για να φέρω στο κέντρο αυτού του δοκιμίου το οποίο σας ανέφερα στην αρχή το *Μούσες εναντίον Σειρήνων*, αντιπαρέβαλε τις Μούσες με τις Σειρήνες. Μας λέει ο Όμηρος ότι Σειρήνες ήταν θηλυκά όντα τερατόμορφα. Είχαν και στοιχεία τεράτων, φτερά σαν όρνεα αλλά είχαν και ανθρώπινη μορφή, τα οποία με το τραγούδι τους προσέλκυαν τους περαστικούς και όσοι ενέδιδαν στον πειρασμό να πλησιάσουν στο τέλος έβρισκαν ένα τέλος που φυσικά δεν το περίμεναν μετά εκείνο το ωραίο τραγούδι που είχαν ακούσει. Θανατώνονταν. Ο χώρος γύρω από το νησί ήταν κατάσπαρτος με ανθρώπινα κρανία. Αυτός ο πανάρχαιος ελληνικός μύθος στην ουσία αναφέρεται στη σύγκρουση ανάμεσα στο πνεύμα της προσπάθειας που το εκπροσωπούν οι Μούσες και στο πνεύμα της στασιμότητας και της αυτάρκειας, που είναι στασιμότητα, που το εκπροσωπούν οι Σειρήνες. Μια εκδοχή του μύθου μας λέει ότι συγκρούστηκαν αυτές οι δύο θεότητες και επικράτησαν οι Μούσες. Επικράτησε η έμπνευση, η προσπάθεια. Όλος ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός διέπεται από αυτό το πνεύμα. Ότι ο άνθρωπος πρέπει να ενεργήσει, να δώσει μορφή ακόμη και αν τον περιμένει ο Άδης. Οι Σειρήνες όμως γιατί γοήτευαν; Σε τι συνίστατο η γοητεία; Ακριβώς σε αυτό. Υπόσχονταν στον άνθρωπο ότι θα μείνει αμετάλλακτος. Άρα αυτό έχει γοητεία. Όταν δηλαδή κάποιος μας υπόσχεται ότι έλα μαζί μου και θα μείνεις όπως είσαι, ασκεί μεγάλη γοητεία. Η γοητεία της στασιμότητας.

Η σύγκρουση στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό οδήγησε σε αυτή την έκβαση, αλλά στις μέρες μας, η σύγκρουση αυτή επαναλαμβάνεται και κατά κάποιον τρόπο ανασταίνονται οι Σειρήνες, ξανάρχονται και θα έλεγα ότι κυριαρχούν. Ή τείνουν να κυριαρχήσουν με την μορφή που παίρνουνε συνθήματα, μηνύματα, απόψεις διάχυτες εντυπώσεις, οι οποίες όλες συγκλίνουν στο να θεωρούν ότι ο άνθρωπος μπορεί και να πορευτεί έτσι όπως είναι εφόσον η κοινωνία του προσφέρει ένα κάποιο δίκτυο στοιχειώδους ασφαλείας, στοιχείο όμως αρχικά πολύ πιο πλούσιο, τώρα παραμένει στο στοιχειώδες. Για αυτό θα έχουμε και το στοιχειώδες κοινωνικό εισόδημα ασφαλείας. Το στοιχειώδες λοιπόν αυτό του λέει ότι θα είναι αρκετό για να συνεχίσεις να είσαι αυτός που είσαι. Και αυτό κολακεύει κατά κάποιον τρόπο τον σύγχρονο παρά τη δυσκολία που του δημιουργεί. Του λέει ότι δεν χρειάζεται να καταβάλλει προσπάθεια, να αλλάξει. Και αφού δεν χρειάζεται να αλλάξει ο οποιοσδήποτε έρθει από

έξω, είτε είναι γονιός, είτε είναι εκπαιδευτικός, είτε είναι ο οποιοσδήποτε θέλει να σε νουθετήσει ότι κάνει μια επέμβαση στα προσωπικά σου περιβόητα δεδομένα.

Έτσι χάριν των προσωπικών δεδομένων μπορούμε να σκαλίσουμε τα δεδομένα μας και να μην τα θεωρούμε καν δεδομένα.

Παράλληλα λειτουργεί ένας μηχανισμός εξαγοράς των δυσारेστημένων και δη των νέων, η οποία εξαγορά λειτουργεί και πάλι μέσω της παραγωγής τερπνών καταστάσεων, εικόνων κυρίως και ευκαιριών που δίνουν οι ανέσεις και οι διευκολύνσεις της εποχής μας. Η βιομηχανία των ευκολιών της διασκέδασης έρχεται να του πει ότι μην καταβάλλεις κόπο διότι έχεις τόσα άλλα ευχάριστα πράγματα τα οποία θα μπορούσες να κάνεις. Και ακόμη και αν παραγκωνίζεσαι μπορείς από την πίσω πόρτα να ξαναπείς στο κοινωνικό σύστημα με τον τίτλο όχι του παραγωγού, όχι του πολίτη, αλλά του καταναλωτή του τερπνού. Είναι και αυτός ένας τίτλος, λέει η σύγχρονη διαφήμιση. Παρέχει τίτλους.

Δεν θα σταθώ στο θέμα των αυτοματισμών της παραγωγής που πραγματικά και αυτοί λειτουργούν με αυτόν τον τρόπο, ότι υποκαθιστούν την ανθρώπινη ενεργητικότητα με όλες αυτές τις ευκολίες που παρέχει και θα έρθω στο πιο κρίσιμο ερώτημα, το οποίο είναι τι μπορούμε να κάνουμε σε σχέση με όλα αυτά;

Για να υπάρχει μία αντίσταση, μία αντιμετώπιση αυτής της παραλυτικής διάθεσης πρέπει να σκεφτούμε θετικά τι σημαίνει να παραχθεί έργο από μέρους του ανθρώπου. Έργο δεν είναι δημιουργικό εννοώ πως δεν είναι οπωσδήποτε ένα καλλιτεχνικό ή επιστημονικό δημιούργημα, που ανήκει στη δικαιοδοσία και στις ικανότητες των καλλιτεχνών και των επιστημόνων. Είναι το να μπορεί κανείς να μετασχηματίσει τον εαυτό του και τους άλλους με βάση την εμπειρία του, την οποία θα σκεφτεί και ξανασκεφτεί, την ομιλία του, πώς θα συνομιλήσει, πώς θα επηρεάσει, πώς θα επηρεαστεί. Όλες αυτές είναι δημιουργικές πράξεις. Αλλά αυτές προϋποθέτουν άσκηση και αυτοπειθαρχία.

Αυτό θα μου πείτε πώς θα το δεχτεί ο άνθρωπος που θέλει να είναι αυτό που είναι;

Η πρώτη κίνηση που πρέπει να γίνει σε αυτό το σημείο είναι η απαγκίστρωση από το εφήμερο. Δεν μπορούμε να είμαστε κολλημένοι στα τρέχοντα πράγματα αν πρέπει να αναδιοργανώσουμε τον εαυτό μας. Και εδώ η εκπαίδευση και η σκέψη που θα γεννηθεί από την εκπαίδευση παίζει τεράστιο λόγο. Ειδικά θα έλεγα ή μάλλον ένα πολύ σημαντικό ρόλο έχει και η εκπαίδευση που θα προσφέρει ο θεολόγος στους νεώτερους. Διότι ο ρόλος του θεολόγου εκπαιδευτικού κατ' ουσίαν είναι να ριζοσπαστικοποιήσει θα έλεγα, να προχωρήσει πολύ εις βάθος σε αυτό που ο Κικέρων έλεγε ότι είναι σκοπός γενικότερα της εκπαίδευσης και της παιδείας η απαλλαγή από την τυραννία του παρόντος. Αυτός είναι ο σκοπός της παιδείας. Δεν μπορούμε να είμαστε κολλημένοι στα πράγματα που τρέχουν. Πρέπει να τα ανασκοπήσουμε. Να τα επανεξετάσουμε. Να υπάρχει μια υπερόραση, όπως έλεγε ο Μάρκος Αυρήλιος. Να σταθούμε λίγο από πάνω τους για να δούμε τι συμβαίνει σε αυτά που είναι αντικείμενα της σκέψης. Ο θεολόγος λοιπόν το πρώτο που κάνει είναι να ετοιμάσει τους νεώτερους για μεγάλα πράγματα. Η αλήθεια είναι ή τουλάχιστον για όχι μικρά. Γιατί δεν μπορεί να πει κανείς ότι η θρησκεία έχει το μέγα προνόμιο έναντι ακόμα και της επιστήμης να ασχολείται με σπουδαία πράγματα. Δεν μπορεί να πει κανείς ότι στο πλαίσιο της θρησκευτικής διδασκαλίας ή της θρησκευτικής εμπειρίας να ασχολείται με μικροπράγματα. Γιατί το πρώτο με το οποίο ασχολείται είναι η υπέρβαση του πεπερασμένου. Ένας άνθρωπος αναρωτιέται για το εάν υπόκειται στο πεπερασμένο ή είναι δυνατόν να το

υπερβεί. Αυτό είναι ένα μείζον ζήτημα. Συνεπώς με γλώσσα λιγότερο σύνθετη, αναλόγως την ηλικία ο εκπαιδευτικός θεολόγος προετοιμάζει τους νεώτερους για την υπέρβαση. Και εκεί μπορεί να δουλέψει και πολύ πρακτικά. Δεν μπορώ να επεκταθώ σε αυτό το ζήτημα διότι είναι κάτι που ξεφεύγει από τα όρια της ομιλίας μου. Όμως αναφέρω μόνο το ζήτημα της άσκησης και της υπακοής που είναι μια έννοια δυσφημισμένη γιατί θεωρείται πλέον στην εποχή μας ότι υπακοή είναι η υποταγή, ενώ έρχεται η πλούσια θρησκευτική παράδοση να μας πει και όχι μόνο η θρησκευτική παράδοση αλλά και η παράδοση παλαιότερη και της αρχαίας ελληνικής πόλεως που μας λέει ότι αυτός που υπακούει είναι αυτός που έχει ετοιμαστεί εσωτερικά στο να αποδεχτεί το αναγκαίο. Αυτό ετοιμάζει η παιδεία και φέρνει σε αυτή, την αποδοχή του αναγκαίου η οποία όμως δεν συνοδεύεται της θλίψης. Γιατί μπορεί να πεις ότι αυτή είναι μια αναγκαιότητα και μας πιάνει μια μελαγχολία. Αλλά αν αποδεχτείς το αναγκαίο όχι με θλίψη αλλά με ένα είδος ενθουσιασμού ακόμη μερικές φορές, ότι μέσα από το αναγκαίο μπορεί κανείς να αναμορφώσει αυτό το οποίο του επιτρέπεται, το οποίο δεν ξέρει επακριβώς τα όρια του είναι κάτι πολύ ζωογόνο. Και πάλι όμως θα συγκρουστεί αυτή η αρχή με αυτό που κυριαρχεί στις μέρες μας που είναι ότι γενικά ότι φτιάχνεται είναι για να αντικατασταθεί. Συνεπώς πώς θα μιλήσουμε εμείς για το διηνεκές; Πώς θα μιλήσουμε για την υπέρβαση του πεπερασμένου; Πώς θα μιλήσουμε και με τέτοιο τρόπο που θα ικανοποιεί την ανάγκη του ανθρώπου για τη διαίωσή του; Για το αείον; Αφού σου λέει η εποχή μας ό,τι φτιάχνεται είναι για να αντικατασταθεί. Από την άλλη όμως κυριαρχεί η αγωνία, ένα αίσθημα που πολλοί ψυχολόγοι το έχουν αντίκρου τους και το αντιμετωπίζουν και θεολόγοι. Υπάρχουν σημαντικές θεολογικοψυχολογικές εργασίες πάνω σε αυτό. Διότι η αγωνία είναι η δυσκολία να λύσει κανείς την αντίφαση που προκαλείται από εσωτερικές δυνάμεις ίσης δύναμης. Δεν μπορεί να λύσει τον κόμπο γιατί δεν ξέρει προς τα πού να πάει. Σε άλλες εποχές, υπήρχε μια διέξοδος σε αυτό. Οι άνθρωποι ενδιαφέρονταν στην αρχαιότητα για την εύκλεια, το καλό όνομα. Τί θα αφήσω πίσω μου αν δημιουργήσω κάτι. Αν σταθώ με τον τρόπο τον κατάλληλο, με τους γύρω μου. Θα αφήσω ένα καλό όνομα. Αυτό το καλό όνομα, αυτή η λέξη φεύγει από την μέση και έρχεται αυτό που είναι η θεότητα της εποχής μας, η οποία φτάνει και η στάση απέναντί της στο επίπεδο της ειδωλολατρίας, την επιτυχία. Αλλά προσέξτε η επιτυχία, αυτό που λέμε να είναι κανείς επιτυχημένος, καλύπτει πάντοτε μια μερική, ένα μέρος του ανθρώπου με χαρακτήρα. Δεν μπορεί να πει κανείς ότι είναι επιτυχημένος σε όλα. Ενώ το να πει ότι έχω αφήσει καλό όνομα στο περιβάλλον του δεν μπορεί να τεμαχιστεί. Δεν μπορεί να πει κανείς ότι αυτός ο άνθρωπος έχει καλό όνομα στην συμπεριφορά του με τους φίλους του αλλά κακό όνομα στο πώς αντιμετωπίζει τους άλλους. Δεν μπορεί να συμβεί αυτό στο αν εκτελεί τις υποχρεώσεις του ή αν είναι συνεπής, αλλά με τους φίλους του είναι μια χαρά. Άρα το καλό όνομα είναι μία βολική κατάσταση την οποία όμως δεν μπορούμε να συζητήσουμε εύκολα σήμερα γιατί δεν υπάρχει το αίσθημα της εμπιστοσύνης στο ότι θα θυμούνται τις καλές μας πράξεις οι άλλοι. Θα υπάρχει καλό όνομα, θα υπάρχει ανθρωπότητα, θα υπάρχει κοινότητα η οποία θα το θυμάται.

Χρειάζεται λοιπόν έπειτα από όλα αυτά και εδώ πηγαίνω προς το τέλος της ομιλίας μου, να σκεφτούμε ουσιαστικά το θέμα της συνειδητότητας. Διότι όλα αυτά που περιέγραψα η αργία, η εγκατάλειψη της δημιουργικής παρότρυνσης, σημειωτέον η δημιουργικότητα δεν μπορεί να μην συνδέεται με την έννοια της σκοπιμότητας. Η δημιουργικότητα είναι η μετάβαση από την συμπτωματικότητα στην σκοπιμότητα. Και είναι άκρως ενδεικτικό στην εποχή μας ότι το

τυχαίο εμφανίζεται σαν να είναι από τα πιο σύγχρονα και πιο ελκυστικά στοιχεία της ίδιας της δημιουργικότητας. Η ιστορία της νεώτερης ζωγραφικής μας το λέει, του θεάτρου μας, το τυχαίο να υπηρετεί μια πλευρά του πηγαίου αλλά όχι να γίνει το τυχαίο οδηγός γιατί είναι και παράλογο αυτό. Δηλαδή να έχουμε ως το πούμε έτσι την εικόνα του Πόλακ του Αμερικανού διάσημου ζωγράφου με έναν καμβά κάτω και περνάω με διάφορα αντικείμενα τα οποία στάζουν μπογιά στον καμβά και αυτό που προκύπτει είναι δημιούργημα. Όλο αυτό μας δείχνει στην ουσία ότι δεν περνάμε από την συμπτωματοκτικότητα στην σκοπιμότητα γιατί δεν θέλουμε να υπάρχει σκοπιμότητα, διότι δεν έχουμε πεπειθήσεις και αρχές που να μας οδηγούν προς κάτι το οποίο υπάρχει αλλά το οποίο θέλουμε εμείς να υπάρχει. Θέλουμε να επέμβουμε έτσι ώστε να υπάρχει με αυτό τον τρόπο. Διστάζουμε ακόμη και να θέλουμε. Υπό αυτή την έννοια η συνειδητότητα που είπα πριν είναι το πρώτο μας μέλημα. Αυτό που λέει η φράση «αργία μήτηρ πάσης κακίας», είναι φθαρμένη από την πολλή χρήση. Δεν έχει εξαντλήσει το νόημά της διότι το «αργία μήτηρ πάσης κακίας», κακία στην ουσία είναι η ομολογία της αδυναμίας. Μια παρατήρηση του Σπινόζα εδώ. Διότι ο κακός είναι αυτός ο οποίος δεν μπορεί να ενεργήσει και επειδή δεν μπορεί, μισεί αυτόν που το αποπειράται. Συνεπώς εκεί βρίσκεται το ότι η αργία και αν καταδικαστεί η νεότητα στη χώρα μας και παντού σε αυτήν την κατάσταση, αναγκαστικά θα μισήσει πρώτα τον κόσμο και έπειτα τον εαυτό της. Και θα θελήσει σε μεγάλο βαθμό ακόμα και το μηδέν. Αυτό φαντάστηκε και έγραψε με τρόπο ζοφερό στα μυθιστορήματα του ο Ντοστογιέφσκι. Δεν μπορεί ο άνθρωπος να μην θελήσει κάτι, αλλά αν θελήσει θα καταστρέψει εκτός από τον εαυτό του και όλους τους άλλους. Συνεπώς η συνειδητότητα είναι το μείζον, αφορά τους εκπαιδευτικούς όλους εμάς όσοι είμαστε εκπαιδευτικοί σε βαθμό πολύ μεγάλο και κατά τρόπο επείγοντα αλλά από την άλλη θα πρέπει κανείς είτε είναι εκπαιδευτικός ή όχι είτε μικρότερος ή μεγαλύτερος να έχει κατά νου αυτό το οποίο είπε και έγραψε ο Πίνδαρος σε ένα από τους *Ολυμπιόνικους* του και είναι αυτό με το οποίο θα κλείσω, θα σας το διαβάσω στα αρχαία γιατί αξίζει, και μετά στα νεοελληνικά : *“θανεῖν δ’ οἷσιν ἀνάγκα, τά κέ τις ἀνώνυμον γῆρας ἐν σκότῳ καθήμενος ἔψοι μάταν, ἀπάντων καλῶν ἄμμορος;”* το μεταφράζω *“Μια και κανείς πεθαίνει που πεθαίνει, γιατί μας στο σκοτάδι καθισμένος να σιγοβράζει ανώφελα γεράματα απ’ όλα τ’ αγαθά αποστερημένος;”*.
Σας ευχαριστώ!”

Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Σας ευχαριστούμε πολύ κύριε Καραποστόλη! Θίξατε πολύ σημαντικά ζητήματα που δεν αφορούν μόνο τους νέους αλλά και τους ενήλικες, που δεν συναντούμε αυτά τα προβλήματα μόνο στη νεολαία μας αλλά και στους ενήλικες σαν τρόπο ζωής. Μιλήσατε για την απουσία νοήματος, για την απαγκίστρωση από το εφήμερο, αν μπορεί να επιτευχθεί, για τη βιομηχανία της διασκέδασης, για τον πόνο που είναι κάτι το αφύσικο, ότι το ιδεώδες διώκεται, πολύ σωστά. Για αυτό το μικρόβιο της αδιαφορίας που το βλέπουμε καθημερινά γύρω μας, για αυτές τις νοσηρές επιπτώσεις της αεργίας και τελικά τί μπορεί να κάνει ένας εκπαιδευτικός, πώς μπορεί να βοηθήσει να συμβάλει στο να εκλείψει αυτό ή τέλος πάντων να μειωθούν αυτά τα φαινόμενα.

Θέλω να δώσω το λόγο σε εσάς πρώτα στους συναδέλφους και μετά στους φοιτητές μας, διότι είμαι σίγουρη ότι προκαλέσατε πάρα πολλές απορίες και ερωτήματα. Να δώσω το

λόγο στον καθηγητή συνάδελφο κύριο Βέντη και μετά στον Αντιπρύτανη του ΕΚΠΑ καθηγητή κύριο Τούσουλη”.

Χαράλαμπος Βέντης, Επίκουρος Καθηγητής :

“Αγαπητέ κύριε Καραποστόλη να σας ευχαριστήσουμε πολύ για την πάρα πολύ ενδιαφέρουσα ομιλία. Πρέπει να κάνω τον δικηγόρο του διαβόλου. Ήθελα να πω καταρχάς ότι συμφωνώ διότι τονίσατε σωστά το ζήτημα της παιδείας και το ρόλο της για την απαγκίστρωση της νεολαίας από το εφήμερο. Έχει γράψει πολύ ενδιαφέροντα πράγματα ο Σταύρος Ζουμπουλάκης. Το σχολείο πρέπει να βοηθά στην επαφή των παιδιών με τις μεγάλες μορφές του παρελθόντος διότι χωρίς αυτές μόρφωση και παιδεία δεν υφίστανται. Εκτός από την τυραννία του παρόντος υπάρχει και η τυραννία του παρελθόντος. Και εδώ η παιδεία με την κριτική σκέψη μας προετοιμάζει. Προσωπικά ως ιδιοσυγκρασία αποφεύγω να εξωραϊζώ καταστάσεις του παρελθόντος. Δεν υιοθετώ μια ιστοριογραφία τύπου Ησιόδου ότι δηλαδή υπάρχει μια συνεχής πτώση. Θα έλεγε κανείς όμως ότι διαβάζοντας τον *Επιτάφιο* του Περικλέους ότι ο Αθηναίος πολίτης δεν απορροφάται πλήρως από τον δημόσιο βίο. Υπήρχε μια ατομικότητα. Ο Περικλής μάλιστα λέει ότι οι Αθηναίοι ασχολούνται με τις ιδιωτικές υποθέσεις χωρίς να προκαλείται ο γείτονας. Υπήρχε μια συνύπαρξη των ανθρώπων. Στην εποχή μας βλέπω ότι υπάρχει ένα πολύ εύκολο κλισέ που καταδεικνύει έναν καταναλωτισμό, μια αποχαύνωση αλλά βλέπω πολίτες ενεργούς που διεκδικούν πράγματα. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι στις παραδοσιακές κοινωνίες υπήρχε μια στασιμότητα. Και μόνο στον εικοστό αιώνα που μπορεί να ήταν ένας φρικτός αιώνας, αλλά η ανθρωπότητα έχει κάνει μια πρόοδο. Φανταστείτε τις γυναίκες που κατέκτησαν το δικαίωμα της ψήφου μετά από αγώνες. Αυτό ήταν τρομερή κοινωνική κατάσταση όταν μάλιστα ψυχίατροι σε εφημερίδες έγραφαν οργισμένοι ότι επειδή η γυναίκα είναι “πλάσμα εγγενές ανώμαλο” δεν έπρεπε να ψηφίζει! Και βλέπω και σήμερα κινήματα που διεκδικούν. Πιστεύω ότι σε κάθε κοινωνία υπήρχαν οι επαναπαυμένοι και αυτοί που ήθελαν να αλλάξουν τον κόσμο. Αλλά νομίζω ότι μετά την αρχαία Ελλάδα ο πολίτης έπεσε σε ύπνωση και απέκτησε πάλι συνείδηση από την Αναγέννηση και έπειτα. Ίσως λοιπόν θα έπρεπε να είμαστε πιο γενναιόδωροι με την εποχή μας. Βλέπω τους ανθρώπους να μην είναι τόσο εφησυχασμένοι. Να πω και κάτι τελευταίο. Νομίζω ότι η χριστιανική πίστη είναι μεγαλειώδης και μπορεί να δώσει συγκλονιστικά πράγματα στους ανθρώπους και δη στους νέους. Όμως αυτή η πίστη πρέπει να παρουσιάζεται ως μια κατάφαση της ζωής. Αν προβάλλεται με όρους βλοσυρούς και μια καθηκοντολογία που απαιτεί συμμόρφωση με όρους του παρελθόντος, θα διώχνει τους σκεπτόμενους ανθρώπους. Πρέπει να δείξουμε ότι η χριστιανική πίστη είναι δύναμη αλλαγής και μεταρρύθμισης. Αφού οι Χριστιανοί έχουμε βλέμμα μελλοντολογικό στραμμένο στα έσχατα. Αντλούμε από το παρελθόν αλλά όχι ως ταμπού αλλά ως έναυσμα. Σας ευχαριστώ”.

Βασίλης Καραποστόλης, Καθηγητής :

“Μια σύντομη μόνο απάντηση. Καταρχήν σε αυτό που αναφέρατε για τη γενναιοδωρία ως προς την εποχή μας. Μακάρι να μπορούσαν όσο το δυνατόν περισσότεροι και εγώ ο ίδιος να ήμασταν πιο γενναιοδωροι και θα το θέλαμε γιατί ζούμε την εποχή μας. Αλλά βλέπουμε το εξής : Αυτό που αναφέρατε για κάποια ζηηρότητα στα κινήματα, όλο και περισσότερο παίρνει την μορφή διεκδίκησης δικαιωμάτων παρά αναγνώρισης υποχρεώσεων. Δηλαδή το τί αυτοί θα πρέπει να κάνουν απέναντι στο σύνολο στο οποίο ανήκουν. Πράγμα το οποίο διαφοροποιεί την εποχή μας σε σχέση με άλλες. Δεν εννοώ ότι υπάρχει ένα μοντέλο του παρελθόντος στο οποίο πρέπει να αναχθούμε. Συμφωνώ σε αυτό μαζί σας. Αλλά το να δούμε ακριβώς τί υπονομεύει την κοινωνική τελική διάσταση αυτών των κινήματων, τα οποία ως κοινωνικά αλλά εσωτερικά εμφανίζονται σαν να είναι το ατομικό και το προσωπικό. Αυτό δηλαδή που φέρνει σε πρώτη την προσωπική ευθιξία. Την ευχέρεια των κινήσεων, την απόκρουση της παρέμβασης των άλλων στη ζωή μας. Υπάρχει κάτι υγιές και κάτι άρρωστο εδώ. Αυτό είναι το ζήτημα. Στο θέμα της χριστιανικής πίστης, όντως εκεί υπάρχει ένα ζήτημα : ότι κατά την δική μου εκτίμηση η χριστιανική πράξη οφείλει να γίνει πιο κοινωνική λόγω των καιρών. Το ζήτημα της σωτηρίας της ψυχής, του προσανατολισμού σε μια τέτοια προσπάθεια είναι κάτι το οποίο οι καιροί λένε ότι το ανέχονται ή το αφήνουν να υπάρχει αλλά δεν είναι ανάγκη των καιρών. Η ανάγκη τους απαιτεί οι άνθρωποι να συμπράξουν είτε πιστεύουν είτε όχι σε ένα κοινό σκοπό. Την βελτίωση του κόσμου. Το κοινό καλό, να μια έννοια η οποία επίσης εξαφανίστηκε στους νεώτερους χρόνους. Ηχεί πια ηθικολογικά. Το καλό το διαχωρίζουν στο καλό για την κάθε ομάδα. Τί είναι το κοινό καλό; Όμως πρέπει να ξανασκεφτούμε αυτή την έννοια όχι για να επιβεβαιωθεί η ύπαρξη ή η ανυπαρξία Του Θεού. Αυτό είναι ένα άλλο ζήτημα από αυτό που απαιτεί η διάσωση και αναμόρφωση του κόσμου σήμερα. Πρέπει να υπάρξει κοινωνική σύμπραξη. Βεβαίως ο Χριστιανός έχει ένα εσωτερικό πρόβλημα σε αυτό. Το ότι το καλό όταν γίνεται δεν πρέπει να φαίνεται. Όταν όμως δεν φαίνεται το καλό πώς θα παραδειγματίσει; Αυτό όμως είναι ένα άλλο ζήτημα”.

Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Ο Αντιπρύτανης κύριος Τούσουλης. Παρακαλώ έχετε τον λόγο!”

Δημήτριος Τούσουλης, Καθηγητής, Αντιπρύτανης ΕΚΠΑ :

“Σας ευχαριστούμε κύριε Καραποστόλη για την εξαιρετική σας παρουσίαση. Θα έλεγα ότι είναι πολύ επίκαιρο το θέμα της αεργίας και οι συνιστώσες είναι πολλαπλές. Καταρχήν πολιτικές συνιστώσες. Ζούμε σε μια εποχή ιστοπέδωσης των ιδεολογιών, των πολιτικών συστημάτων. Θα έλεγα ότι η οργάνωση της κοινωνίας μας αυτή την στιγμή υπολείπεται κατά πολύ και δημιουργεί καίρια προβλήματα όσον αφορά την καθημερινότητά μας. Η οργάνωση της κοινωνίας της πόλης είναι ένα μείζον θέμα που μας οδηγεί σε ακρότητες. Ζούμε σε μια κοινωνία υψηλής ανεργίας, όπου η ανεργία είναι προάγγελος πολλαπλών γεγονότων. Όπως η κατάθλιψη. Η χαλιναγωγήση των μαζών που ζούμε αυτή την στιγμή,

όπως έχει περιγραφεί από τον Μαρξ και από τον Νίτσε, που την ζήσαμε όλον τον εικοστό αιώνα από τα ΜΜΕ. Και σε αυτά νομίζω ότι πρέπει να στραφεί το κύριο θέμα”.

Βασίλης Καραποστόλης, Καθηγητής :

“Ήταν ουσιώδης η παρατήρηση του κυρίου Αντιπρύτανη. Και στέκομαι σε αυτό που είπατε για την οργάνωση της κοινωνίας. Όντως η έλλειψη οργάνωσης δημιουργεί το αίσθημα ότι οι ατομικές προσπάθειες μπορεί να μην καταλήξουν. Ειδικά στην Ελλάδα έχουμε ένα πρόβλημα ημιτελούς που έχει καταλήξει ως σύνδρομο. Όταν κανείς εσωτερικεύει την πιθανότητα να μην τελεσφορήσει η πράξη του μπορεί και να την αναστείλει. Και αυτό είναι τρομερό! Ιδιαίτερα ο νέος άνθρωπος! Πρέπει όμως νομίζω στην εκπαίδευση να επιμείνουμε στο ότι είναι ουσιώδες από ψυχοκοινωνιακή άποψη, το να έχει κανείς το αίσθημα ότι κάνει ό,τι μπορεί ειλικρινώς. Αυτό που έλεγε ο Ρουσσώ ότι ο κάθε άνθρωπος πρέπει να βάλει ένα στοίχημα με τον κατώτερο εαυτό του. Όχι με το τί κάνουν οι άλλοι δίπλα. Ο ανταγωνισμός πρέπει να είναι ανάμεσα σε εμένα και σε αυτό που είναι κατώτερο εμού. Αυτός είναι ένας αγώνας που ο εκπαιδευτικός πρέπει να τον δώσει. Και στη χώρα μας έχει μεγάλη σημασία ειδικά σε μια δύσκολη περίοδο όπως αυτή που διανύουμε. Και αυτό συνδέεται με τα ΜΜΕ που αναφέρατε γιατί όντως αυτά λειτουργούν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Στο ότι είστε ό,τι είστε και αυτό είναι αρκετό. Και όλα ανάγονται στην ικανότητα κατανάλωσης. Όχι στην παραγωγή ενός νέου εαυτού. Έχει αντικαταστήσει αυτό που θα λέγαμε ηθική επιδοκιμασία αυτή η πολύ φτωχή και ηθικά και πνευματικά περιεχόμενο πράξη. Και βλέπετε ότι αντιδρά και εσωτερικά ο υπερκαταναλωτής σε αυτό”.

Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Τον λόγο τώρα θα δώσω στην ομότιμη καθηγήτρια της Θεολογικής Σχολής ΕΚΠΑ κυρία Νικολίτσα Γεωργοπούλου”.

Νικολίτσα Γεωργοπούλου, Καθηγήτρια :

“Θα είμαι πάρα πολύ σύντομη. Καταρχάς θέλω να εκφράσω ευφρόσυνα συναισθήματα και συγχαρητήρια στην αγαπημένη μου Καθηγήτρια κυρία Κεφαλέα και στον Πρόεδρο τον αγαπημένο μας Καθηγητή κύριο Δεσπότη..”

Κίρκη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Σας χρωστάμε ευγνωμοσύνη κυρία Γεωργοπούλου”.

Νικολίτσα Γεωργοπούλου, Καθηγήτρια :

“Έκανα πάντα το καθήκον μου με ήθος και τίποτα περισσότερο από εκείνο που πίστευα. Συνέβαλα πάντοτε εκεί που υπήρχε αξία και δεν το μετάνιωσα ποτέ. Αγαπημένε κύριε Καραποστόλη θα πω το εξής επειδή οι παρατηρήσεις εστίασαν στο πρακτικό κομμάτι. Εγώ εισέπραξα άλλο πράγμα από τη διάλεξή σας. Ότι η ομιλία σας ήταν εις βάθος αρχών. Γιατί

αν δεν αναλυθούν αυτές οι αρχές η πράξη δεν μπορεί να υπάρξει. Το αντίθετο είναι μια κάποια σοφιστική στην πράξη, εσείς όμως επικαλεστήκατε φιλοσοφία. Αρχές. Όχι σοφιστικές τάσεις και κατευθύνσεις. Εμένα αυτό με ικανοποίησε και είδα πάρα πολλά ζητήματα επί την βάση αυτών των αρχών. Όπως το θέμα του Κακού που θέσατε. Είπατε μια εκπληκτική πρόταση ότι ο άνθρωπος θεωρεί το Κακό αφύσικο. Θεωρητικά θέσατε σπουδαίες βάσεις για ένα τέτοιο κρίσιμο θέμα στον πρακτικό τομέα σήμερα. Σας ευχαριστώ!”

Βασίλης Καραποστόλης, Καθηγητής :

“Νομίζω ότι είναι πολύ κρίσιμη η παρατήρηση της κυρίας Γεωργοπούλου και χαίρομαι που σε αυτό το σημείο το αναδείξατε. Γιατί όντως είναι ζήτημα αρχών η επιστροφή σε αυτά τα ζητήματα αρχών και ότι τα υπόλοιπα έπονται. Συμφωνώ απολύτως”.

Κίρρη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Τον λόγο τώρα θα δώσω στον Καθηγητή Θρησκευολογίας κύριο Παπαλεξανδρόπουλο”.

Στέλιος Παπαλεξανδρόπουλος, Καθηγητής :

“Ευχαριστούμε πολύ κυρία Κεφαλέα για τις ωραίες αυτές ευκαιρίες που μας προσφέρετε. Κύριε Καραποστόλη, αρχίσατε με την πρωτοκαθεδρία της γνώσης. Ότι αυτό είναι ένα βασικό στοιχείο στον άνθρωπο. Και ότι αυτό κάποια στιγμή αμφισβητήθηκε. Από τον 19ο αιώνα όμως. Είναι ένα περίεργο φαινόμενο στη νεοελληνική διάνοηση ότι πάντα έχουμε στο νου μας τον Διαφωτισμό, ο οποίος έχει ως βασικό ανθρώπινο στοιχείο του τη Γνώση και ξεχνάμε τον Ρομαντισμό, ο οποίος είναι ένα κίνημα τεράστιο. Το οποίο είδε κάτι που θεώρησε σημαντικό, τα όρια της γνώσης, ότι η γνώση αποκλείει άλλα στοιχεία που έχει ο άνθρωπος και θέλησε να τα φέρει στην επιφάνεια. Όπως είναι το όνειρο, η φαντασία, η βούληση. Στοιχεία που δεν είναι λογικής τάξης, αλλά είναι στοιχεία άλλης τάξης και παρόλα αυτά υπάρχουν. Και καμιά φορά όπως μας δίδαξε η ψυχολογία του βάρθους, έχουν πολύ μεγαλύτερο ρόλο στον άνθρωπο. Ο Ρομαντισμός τα είδε όλα αυτά και ξεκίνησαν πάρα πολλά ρεύματα από αυτόν. Κινήματα όπως ο υπερρεαλισμός. Ο αναρχισμός. Όλα αυτά αποτελούν ένα τεράστιο κεφάλαιο στην πνευματική ιστορία της Ευρώπης. Είδε ο ρομαντισμός ότι η γνώση περιορίζει τον άνθρωπο και ότι είναι ένα μικρό ποσοστό της ανθρώπινης λειτουργίας. Μέσα στον ρομαντισμό αναπτύχθηκαν θρησκείες. Η θρησκεία αναβίωσε με άλλους τρόπους. Συχνά εδώ στην χώρα μας είναι άγνωστο το φαινόμενο των νέων θρησκευτικών κινήματων. Της νέας θρησκευτικότητας όπως λέγεται. Η καταφυγή σε θρησκείες της Ανατολής. Μπορούμε να πούμε ότι εμπεριέχονται στον ρομαντισμό γιατί είναι άλογα είδη θρησκείας. Ωστόσο ο Διαφωτισμός επέζησε ως ένα είδος θρησκείας στη βάση της οποίας βρίσκεται η Γνώση. Η Θεοσοφία και θρησκείες που απευθύνονται στην λογικότητα ως εχέγγυο της αληθινότητάς τους. Αυτές οι θρησκείες είναι η θρησκευτική καρδιά της νεωτερικότητας. Υπάρχει μια διάχυτη θρησκευτικότητα γύρω μας η οποία δεν αποτελείται από θρησκευτικά στοιχεία”.

Βασίλης Καραποστόλης, Καθηγητής :

“Πολύ ενδιαφέρουσες οι παρατηρήσεις σας. Το μόνο που έχω να πω επειδή ο χρόνος πιέζει, είναι ότι σε σχέση με τον ρομαντισμό που αναφέρατε ο οποίος όντως αμφισβήτησε την παράδοση της εμπιστοσύνης στο Λόγο οδήγησε όμως στα νεώτερα χρόνια σε μια έκρηξη της υποκειμενικότητας. Η οποία όμως έρχεται σε αντίθεση με τις απαιτήσεις των καιρών. Την ώρα που απαιτείται σύμπραξη η παράδοση του ρομαντισμού που έρχεται και ενισχύει μερικά από τα κινήματα των διεκδικήσεων, έρχεται και συγκρούεται με την απαίτηση συγκλίσεων και δημιουργίας δυνάμεων αλληλέγγυων η μια με την άλλη. Ο ρομαντισμός υπερτόνισε το Εγώ”.

Κίρρη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Να δώσω τον λόγο στον Καθηγητή κύριο Τσιτσιγκο”.

Σπυρίδων Τσιτσιγκος, Καθηγητής :

“Θα προσπαθήσω να είμαι σύντομος. Ευχαριστούμε για την ωραία ομιλία. Το θέμα το οποίο αναλύσατε είναι ένα πολύ επίκαιρο και βαθύ θέμα. Θίξατε πολλές παραμέτρους. Αυτό το θέμα της αεργίας με την έννοια της μη ενεργητικότητας εμείς οι θεολόγοι το λέμε με την λέξη ακηδία. Ένα ερώτημα που δεν απαντήθηκε κατά τη γνώμη μου είναι ποιά είναι τα αίτια της αεργίας. Κατά τη γνώμη μου είναι η μετανεωτερικότητα. Στην υποδούλωση του προσώπου στην αυτοματοποιημένη μηχανή. Η ορμή του θανάτου, η πίστη στην Μοίρα και στο ότι η ζωή δεν ξεκινάει από το Εγώ αλλά η παθητική στάση έναντι άλλων επενεργούντων παραγόντων. Ως λύση αυτού του προβλήματος, η χριστιανική θεολογία και φιλοσοφία προτείνει το βιβλίο του Paul Tillich *Το Θάρρος της Ύπαρξης*. Είναι το αντίδοτο στην αεργία. Η λέξη έλλειμα που αναφέρατε, κατά τον Lacan είναι η σημαντική λέξη κίνητρο στο να καταστήσουμε τον άλλο κίνητρο της επιθυμίας μας”.

Βασίλης Καραποστόλης, Καθηγητής :

“Ως προς τις αιτίες του φαινομένου της αεργίας, νομίζω ότι αναφέρθηκα στο ουσιώδες, στο ότι το άτομο δεν αισθάνεται ότι ανήκει σε έναν κόσμο γιατί δεν υπάρχει η αντίληψη ότι υπάρχει κόσμος. Συνδέεται με την έννοια του ανέστιου. Και έτσι κινείται κατά βούληση, το οποίο όμως καταλήγει υπερβολικό βάρος, εξού και ο φόβος ενώπιον των επιλογών και της ελευθερίας. Και από εκεί έρχεται η ενοχή για την οποία μίλησα”.

Κίρρη Κεφαλέα, Καθηγήτρια :

“Να ευχαριστήσω όλους εσάς που μας τιμήσατε με την παρουσία σας στη σημερινή μας εκδήλωση, τον Αντιπρύτανη του ΕΚΠΑ Καθηγητή κύριο Τούσουλη, τον Κοσμήτορα των Πολιτικών και Οικονομικών Επιστημών του ΕΚΠΑ Καθηγητή κύριο Σπουρδαλάκη, τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του ΕΚΠΑ Καθηγητή κύριο Χαλδαιάκη, αλλά και τους αγαπητούς συναδέλφους του Τμήματός μου και του Τομέα μου που με τιμούν κάθε φορά. Τον Πρόεδρο κύριο Σωτήρη Δεσπότη Καθηγητή συνάδελφο ο οποίος με στηρίζει πάντοτε

όλα αυτά τα χρόνια, αλλά και τον Κοσμήτορα Καθηγητή κύριο Απόστολο Νικολαΐδη και όλους εσάς τους φίλους, τους συναδέλφους, τους φοιτητές από το προπτυχιακό και από το μεταπτυχιακό.

Καλή μας Αντάμωση!

Σίγουρα ο κύριος Καραποστόλης θα πρέπει να ξανάρθει!

Σας ευχαριστώ πολύ!"